

*Nieuwe strategie zorgt voor doorbraak
in Landschapsvisie Hunzedal*

Integraliteit en participatie als cruciale tools

De Landschapsvisie Hunzedal biedt nieuw perspectief op de succesvolle afronding van de natuurontwikkeling in het stroomdal van de rivier de Hunze in Drenthe. Deze natuuropgave is onderdeel van het Drentse Programma Natuurlijk Platteland en moet in 2027 klaar zijn. Maar dat lijkt nogal een stevige ambitie vanwege de lage grondmobiliteit, agrarische en andere belangen, zoals van de energietransitie. Ruim een jaar geleden kregen uitvoeringsorganisatie Prolander en LAOS Landschapsarchitectuur de opdracht om de zaak vlot te trekken. Met succes, dankzij een uitvoerig participatietraject en een integrale werkwijze.

*Inspiratiebeeld bij een
van de drie deelopbouw-
ingen uit de Land-
schapsvisie Hunzedal:
Deelopbouw
Benedenloop*

In 1995 gaven Het Drentse Landschap, Het Groninger Landschap en Waterschap Hunze en Aa's met de eerste Hunzevisie 2030 het startsein voor een ingrijpende herinrichting van het beekdal van de Hunze. Een beekdal dat door de kanalisatie van de Hunze in de jaren vijftig zijn oorspronkelijke karakter verloor. Vijftien jaar later is het beekdal van de Hunze onherkenbaar veranderd. Grote delen van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in de Hunze zijn inmiddels ingericht. Maar het Natuurnetwerk is nog niet af. In het NNN in het Drentse deel van het Hunzedal resteert nog een grote opgave voor het aan-

leggen van verspreid liggende natuur- en waterbergingsgebieden. In het programma Natuurlijk Platteland is door de Provincie Drenthe de natuuropgave uit het Natuurnetwerk Nederland voor het Deelprogramma Hunze vast-

Provincie Drenthe is de opgave verbreed en wel op drie manieren: geografisch, thematisch en in de tijd. Stuurgroep Hunze ondersteunt het verbredingsvoorstel en krijgt van de provincie bestuurlijke ruimte om de verbreding

‘Voor de grote opgaven is een integrale aanpak de enige manier’

gelegd: voor 2027 moet het beekdal van de Hunze een duurzaam ingericht natuurgebied zijn. Eind 2016 heeft de Provincie Drenthe de Stuurgroep Hunze ingesteld om ervoor te zorgen dat de doelen en ambities in samenwerking met de streek worden gehaald. In de gebiedsontwikkeling Hunze werkt Prolander in opdracht van de Provincie Drenthe aan de afronding van het NNN. Prolander is verantwoordelijk voor planvorming, grondverwerving en voorbereiding van de uitvoering.

Gaande het planvormingsproces wordt duidelijk dat de grondmobiliteit in het Hunzedal te laag is. Door concurrerende ruimteclaims – onder andere landbouw, energieproductie en andere functies – komen gronden binnen het NNN onvolgende of te langzaam beschikbaar. Het gevolg is dat de geplande einddatum van 2027 niet zal worden gehaald indien het proces op dezelfde voet wordt voortgezet. Om deze impasse te doorbreken, heeft Prolander een alternatieve aanpak uitgewerkt. In het verlengde van het Combinatiemodel van de

vorm en inhoud te geven. Bovendien wordt besloten tot het maken van een tussenstap. Vastgesteld is namelijk dat er een groot schaalverschil zit tussen de bestaande, relatief abstracte Hunzevisie en de concrete inrichtingsopgaven in de deelgebieden.

Met de door Prolander en LAOS Landschapsarchitectuur opgestelde Landschapsvisie Hunzedal – in samenwerking met opdrachtgever en alle gebiedspartijen – wordt de brug geslagen. De Hunzevisie is in de Landschapsvisie Hunzedal nader uitgewerkt voor het Drentse deel van het Hunzedal. De Landschapsvisie is integraal: het verbindt thema's als natuur, water, energie, landbouw en recreatie met elkaar. Bij het opstellen van de landschapsvisie is gezocht naar een realistisch toekomstperspectief, in aansluiting op de praktijk en de voorgeschiedenis van het gebied; om te weten waar je naartoe gaat, moet je weten waar je vandaan komt. De Landschapsvisie Hunzedal is volgens Martin van Dijken van Prolander en Mathijs Dijkstra en Bart Dijk van LAOS Landschapsarchitect- »

De natuuropgave is opgedeeld in verschillende deelgebieden. Een aantal is al gerealiseerd of in voorbereiding. De landschapsvisie Hunzedal geeft sturing aan de nog resterende opgave binnen het Natuur Netwerk Nederland, maar vooral aan de integrale ontwikkelingen van het gehele Hunzedal. Daarbij zijn niet de bestuurlijke grenzen maar de geografisch en landschappelijke grenzen aangehouden. Van Hondsrugflank tot randveenontginningslint en van brongebied tot het Zuidlaardermeer.

↑ tuur een praktijkvoorbeeld dat de kracht en effectiviteit van integraal ontwerpen en samenwerken laat zien.

Tijdsdruk

De tijdsdruk van de deadline van 2027 was een belangrijke factor. Van Dijken: “Die tijdsdruk heeft ook voordelen die je kunt benutten. De aandacht en focus blijft gericht: iedereen werkt naar een gezamenlijk doel toe, een doel dat in zicht is en de voorafgaande stappen liggen vers in het geheugen. Daarmee ontstaat ruimte voor korte lijnen en vlotte samenwerkingen.” Het traject van totstandkoming van de visie bestond

uit twee, tegelijk lopende trajecten die periodiek bij elkaar kwamen en elkaar voedden. Eén traject was het samenwerken met bestuurders, stakeholders en betrokkenen op het gebied van landbouw, recreatie, waterhuishouding en energie, met als doel het integreren van alle belangen in werkbare modellen. Dijk-

Uitwerking

De visie is geen blauwdruk, maar biedt praktische en inspirerende aanknopingspunten voor concrete inrichtingsplannen van deelgebieden. Die aanknopingspunten zijn integraal, dus met inbegrip van zowel landbouw, energie, klimaatadaptatie en recreatie, waarbij steeds

‘We kunnen ons niet veroorloven sectoraal naar opgaven zoals energie, water en landbouw te kijken’

stra: “Dat hebben we gedaan middels een verkennende schetstweedaagse, gevolgd door een aantal werksessies, met steeds een gestructureerde verscherping van het voorafgaande.” Als basis voor beide trajecten is gewerkt aan een gebiedsanalyse en daarmee samenhangend ontwerpend onderzoek, dat modellen leverde of juist uitwerkte. Uitgangspunt hierbij was dat de natuurlijke ondergrond, met zijn eigen systemen, de basis van duurzame ontwikkeling is. Het tweede traject bestond uit het opstarten van een concreet pilotproject in het gebied, dat tegelijkertijd met het ontwikkelen van de visie liep. Daardoor ontstond een waardevolle wisselwerking, aldus Dijkstra. “De praktijk voedde de theorie en vice versa. Op die manier kon worden bijgestuurd en konden ideeën worden uitgetest. Zo konden we doelen, slagkracht, realiseerbaarheid en beoogde uitwerking van de visie in de praktijk beoordelen.”

natuur en waterhuishouding de verbindende basis zijn. De kern van de ontwikkelvisie bestaat uit drie pijlers: herkenbare randen, landschappelijke ondergrond en watersystemen als basis, en een toegankelijk en beleefbaar landschap. Hieraan zijn een aantal ontwerpprincipes gekoppeld. Op basis hiervan zijn voor het gebied relevante ontwikkelmechanismen verbeeld en omschreven, legt Van Dijken uit. “Deze ontwikkelmechanismen zijn manieren om veranderingen in het landschap en landschapsgebruik in gang te zetten. De organisatorische ontwikkelmechanismen houden verband met beleid en financiële regelingen op alle schaalniveaus, van lokaal tot Europees.” De ruimtelijke ontwikkelmechanismen zijn gegroepeerd rondom de voor het gebied relevante thema’s: Landbouw, water en landbouw; Energie in relatie tot natuur, landbouw en bodem; Natuur buiten het NNN; en Recreatie en wonen in relatie tot natuur.

De drie pijlers voor het Hunzedal

In de Landschapsvisie Hunzedal rust het concept voor de ruimtelijke organisatie van het Hunzedal op drie pijlers.

1. Herkenbare randen. Handhaaf en versterk de herkenbare randen van het Hunzedal. Versterk het onderscheid tussen de Hondsrug, de randveenontginning en de Veenkoloniën. Op de Hondsrug wordt het beeld bepaald door de hoge ligging en een afwisseling van bossen, boomstructuren als lanen, houtwallen en bomenrijen, erfbeplanting en bebouwing. De randveenontginningen worden gekenmerkt door een doorgaande laan en een afwisseling van erfbeplanting en lintbebouwing.

2. Landschappelijke ondergrond en watersysteem als basis. Stel de landschappelijke onder-

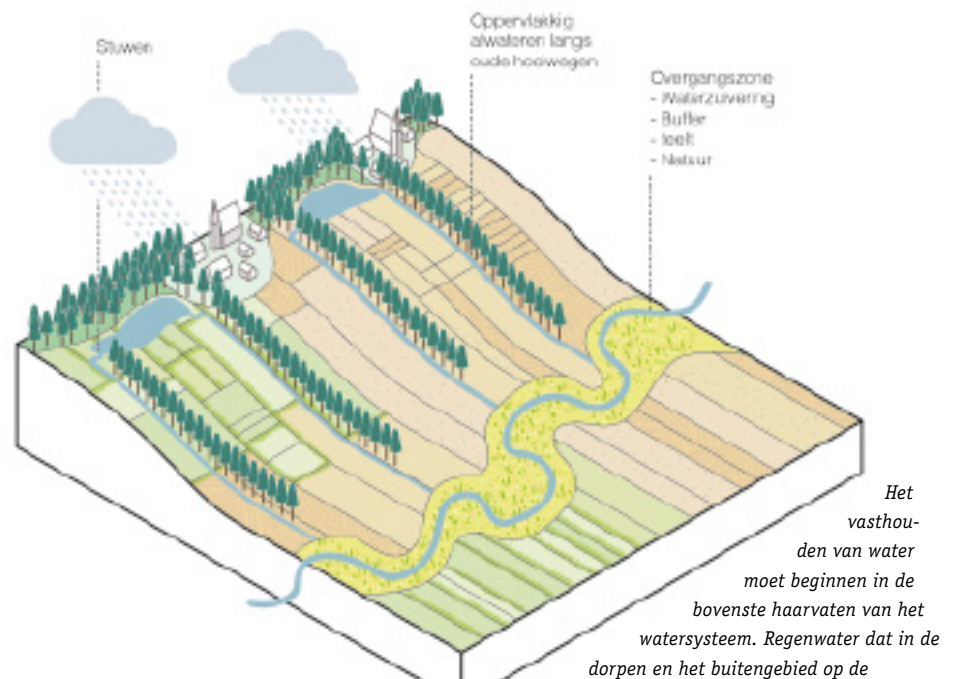
grond (geomorfologie en bodem) en het watersysteem centraal als basis van het Hunzedal. De zandruggen in deze ondergrond vormen aanleiding voor uitbreiding van de 'invloedsfeer' van de Hunze. Tussen de zandruggen en de NNN-begrenzing langs de Hunze ontstaat zo een overgangszone waar ruimte is voor verweving van landbouw en natuur.

3. Toegankelijk en beleefbaar. Maak de Hunze over haar hele lengte in één vloeiende beweging beleefbaar. Het Hunzedal vormt een toegankelijke eenheid, zowel vanaf de Hondsrug als vanuit de veenkoloniën. Op belangrijke punten worden plekken gemaakt die de beleefbaarheid van de Hunze verhogen en die voorzien in een betere recreatieve ontsluiting van het gebied.

Om dit nog concreter te maken zijn de ontwikkelmechanismen toegepast in een drietal realistische, concrete voorbeelduitwerkingen. Respectievelijk een voor de bovenloop, de middenloop en de benedenloop van het stroomgebied van de Hunze. De visie is uitgebracht in de vorm van een aantrekkelijk, overzichtelijk boek, waarin ook geologische ondergrond, bodemsoorten, ontstaansgeschiedenis en huidig gebruik verwoord en verbeeld worden.

Meerwaarde

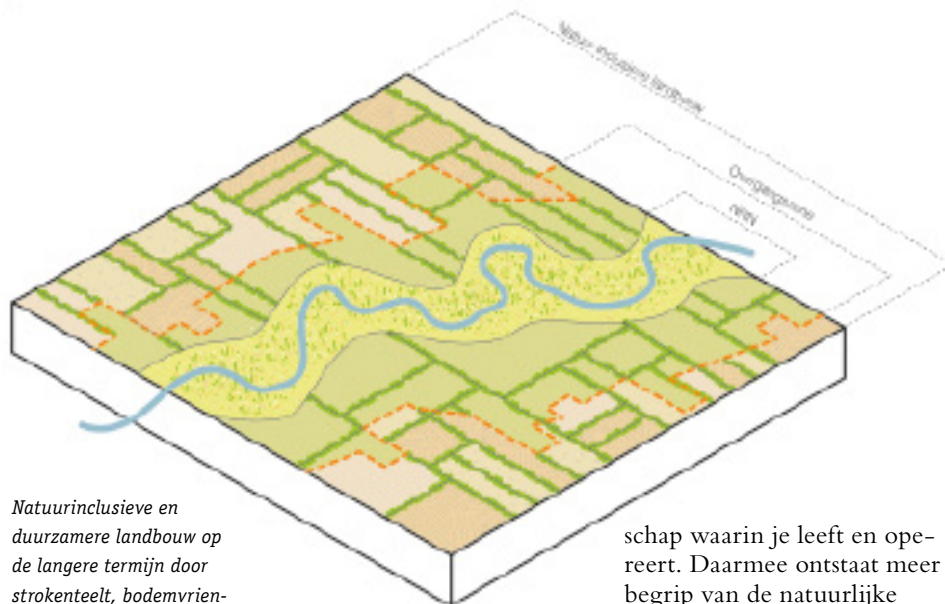
Het meelopen van een concreet pilotproject is een essentieel onderdeel geweest in de totstandkoming van de visie. Dat maakte het mogelijk de theorie en de praktijk met elkaar te verbinden. "Wat je in abstracte zin met elkaar bespreekt, kun je meteen uitwerken en in de praktijk toepassen. Zo maak je het zichtbaar en erfahrbaar", legt projectleider Bart Dijk uit. "Daarmee wordt de visie concreter voor mensen die met de dagelijkse praktijk te maken hebben. En andersom komt voor visiemakers de

praktische kant dichterbij, hetgeen de visie scherper maakt." Hij zegt dat dit heen en weer schakelen tussen de praktijk en de theorie de samenwerking enorm heeft bevorderd en partijen dichterbij elkaar heeft gebracht.

Landschapsarchitect Van Dijken vult aan: "Een andere grote meerwaarde is de aandacht die we hebben besteed aan de geologische totstandkoming en landschappelijke »

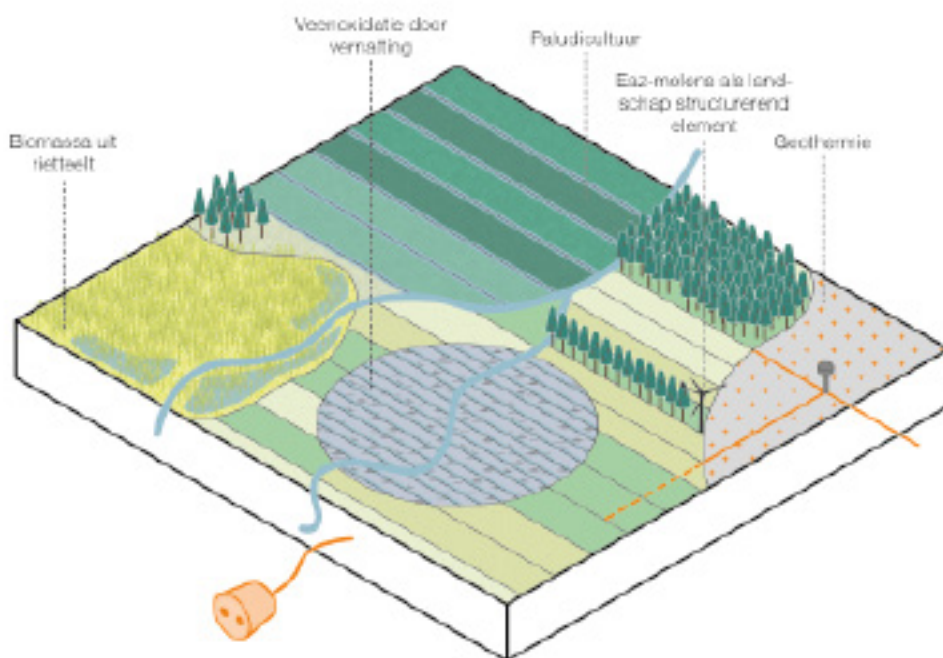
Hondsrug valt, zou opgevangen kunnen worden in wadi's of andere vormen van waterbekkens, zodat het water meer geleidelijk de grond in zakt. Het overtollige water kan via waterlopen langzaam de Hunzeflank aflopen richting de Hunze. Door de hiervoor benodigde waterlopen naast de oude hooiwegen te leggen, krijgen deze wegen extra 'gewicht' in het landschap, aantrekkelijk voor recreatie. In de overgangszone tussen natuur en landbouw is ruimte voor waterzuivering, waterbuffers in combinatie met natte teelten en natte natuurontwikkeling.

Natuurinclusieve en duurzamere landbouw op de langere termijn door strokenteelt, bodemvriendelijke vruchtwisseling, akkerranden en/of agrarisch natuurbeheer, pauze-akkers, rustgewassen voor bodemverbetering, precisielandbouw en multifunctionele bossen.

geschiedenis van het gebied. We hebben de gelaagdheid van het landschap, de ondergronden en de relatie daarvan tot het gebruik en soorten landschappen in het gebied inzichtelijk gemaakt. Dat is in onze ogen duidelijk aangeslagen bij betrokken partijen als boeren, ondernemers, gemeenten en terreinbeherende organisaties. Er is immers vaak veel binding met en liefde voor het land-

schap waarin je leeft en opereert. Daarmee ontstaat meer begrip van de natuurlijke systemen die van essentieel belang zijn voor het realiseren van duurzame, houdbare ontwikkelingen.” Als resultaat van die betrokkenheid is het idee in de visie opgenomen om overgangszones in te richten tussen puur natuur en puur landbouw. “Die zones lenen zich bij uitstek voor experimenteren met het verweven van diverse functies vanuit een natuurlijke ondergrond. Zo creëer je echt ruimte voor

Natuurontwikkeling wordt gekoppeld aan energietransitie, CO2-reductie en landschappelijke structuren. Rietteelt en resten uit de paludicultuur leveren biomassa en daarmee energie op. Er zijn technieken in ontwikkeling voor het opwekken van elektriciteit met natte teelten. In het gebied zijn daarnaast mogelijkheden voor geothermie, blijkt uit onderzoek.

ontwikkeling. Want op vele plekken zal juist dit verweven van functies zorgen voor het oplossen van conflicterende belangen of het samen vinden van nieuwe perspectieven”, aldus Van Dijken.

Alleen met zo'n verwevende, integrale en praktische in-steek kunnen we grote opgaven zoals de energietransitie, de transitie van de landbouw succesvol aangaan, menen de betrokken landschapsarchitecten. Dijkstra daarover: “We moeten erkennen dat de natuurlijke ondergrond de basis is. En dat dit systeem zijn eigen logica heeft. De logica van die systemen zullen we moeten volgen als we ons eigen systeem houdbaar willen ontwikkelen.”

Dijkstra zet de voornaamste bevindingen bij de totstandkoming van de Landschapsvisie Hunzedal nog eens concluderend op een rij. “Onze leefomgeving gaat voor een groot deel op de schop. En willen we dat dit duurzaam gebeurt dan moeten we dat integraal doen: samen denken, discussiëren en ontdekken.” Daarin schuilt de kracht van het ontwerp, benadrukt hij. “We kunnen ontwerperwijs de toekomst op relatief eenvoudige wijze verkennen. Je onderzoekt met zijn allen wat een ingreep behelst. Die kun je bijsturen, aanscherpen of verwerpen en vervolgens weer iets anders bedenken. Het ontwerp heeft in al die fasen zijn betekenis.” Hier zit volgens hem ook de relatie met de Omgevingswet. Dijkstra: “Die vraagt om deze integraliteit. En om visies die verdergaan dan ruimtelijke verkenningen en die een uitwerking krijgen in de realiteit. Daarmee leren we grip krijgen op het houdbaar en gezond vormgeven van onze leefomgeving.” «